

**Навчальна програма з позашкільної освіти
туристсько-краєзнавчого напрямку
«ЕКОНОМІЧНЕ КРАЄЗНАВСТВО»
(основний рівень, 3 роки навчання)**

*«Схвалено для використання в позашкільних навчальних закладах»
(протокол засідання науково-методичної комісії з позашкільної освіти Науково-методичної
ради Міністерства освіти і науки України № 3 від 22.12.2017 року)*

Фурманюк О. Л. – методист відділу організаційно-масової роботи Центру національно-патріотичного виховання дітей та молоді Українського державного центру туризму і краєзнавства учнівської молоді

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Сучасний етап соціально-економічного розвитку нашої держави неможливий без урахування територіальних особливостей, оскільки ефективне функціонування об'єктів ринкової інфраструктури окремих регіонів сприяє соціально-економічному зростанню країни в цілому.

Економічна грамотність допомагає зрозуміти ключові поняття і використовувати їх для прийняття рішень про доходи, витрати і заощадження, для вибору відповідних фінансових інструментів, планування бюджету, нагромадження коштів на майбутні цілі тощо.

Економічна наука пояснює, як діяти у світі обмежених ресурсів, як шукати найліпший можливий варіант використання природних багатств, як повніше реалізувати надані кожній особистості природою і суспільством можливості і здібності.

Програма «Економічне краєзнавство» дає змогу вихованцям поглибити знання про природні ресурси і населення рідного краю, особливості формування та функціонування економіки регіону, розвиток і розміщення економічних об'єктів, співробітництво в різних сферах.

У змісті програми враховані вимоги Державного стандарту базової та повної загальної середньої освіти в галузі «Суспільствознавство», «Здоров'я і фізична культура». Програма включає відомості, що поглиблюють і доповнюють зміст навчальних предметів: економіки, історії, географії, математики. У програмі враховано вікові особливості вихованців та передбачено навчання дітей середнього шкільного віку протягом трьох років за основним рівнем навчання. На опрацювання навчального матеріалу кожного року відводиться 216 годин, 6 годин на тиждень.

Мета програми – формування базових компетентностей особистості засобами економічного краєзнавства.

Основні завдання програми полягають у формуванні таких компетентностей:

1. *Пізнавальної*: ознайомлення та вивчення основ економічної життєдіяльності регіону, формування особистісного сприймання дослідженого матеріалу, формування дослідницьких вмінь; ознайомлення вихованців з культурними та економічними особливостями рідного краю, України, світу, набуття ними знань про морально-психологічні якості людини, способи організації змістовного дозвілля.

2. *Практичної*: формування у вихованців знань про економічні явища; формування вмінь та навичок самостійно здобувати, засвоювати, аналізувати і застосовувати набуті знання в повсякденному житті; вміти проводити необхідні розрахунки, аналізувати та описувати конкретні економічні явища, оформляти щоденник досліджень за обраною темою, орієнтуватися на місцевості за допомогою карти та компасу, проходити маршрути за легендою, встановлювати намет, розпалювати вогнище в різних погодних умовах, готувати страви в похідних умовах на вогнищі, долати природні перешкоди, дотримуватися основних правил техніки безпеки під час участі у туристських подорожах та краєзнавчих експедиціях.

3. *Творчої*: розширення світогляду учнів; розвиток у вихованців дослідницьких, творчих здібностей, системного просторового і логічного мислення, творчої уяви, фантазії; формування потреби у творчій і життєвій самореалізації та духовному самовдосконаленню.

4. *Соціальної*: досягнення вихованцями високого рівня освіченості та вихованості, здатності до співробітництва, соціальної активності, виховання економічної культури спілкування, свідомого ставлення до власної безпеки та безпеки оточуючих, збереження та примноження культури, звичаїв, традицій українського народу, поваги до людей, формування позитивних якостей емоційно-вольової сфери (самостійність, колективізм, працелюбство, ініціативність, відповідальність та інші), виховання доброзичливості, вміння працювати в колективі.

На заняттях гуртка використовуються різноманітні методи навчання в залежності від віку гуртківців: пояснювально-ілюстративні (розповідь, пояснення, бесіда, ілюстрація, дискусія та ін.), репродуктивні (відтворювальні), тренінгові (розвиток знань, набуття вмінь та навичок), дискусійні, проблемно-пошукові (дослідницькі, пошукові) методи навчання. При проведенні практичних занять перевага надається економічним і краєзнавчим дослідженням та пошуковій роботі, спортивним та рухливим іграм з елементами туризму, економічним та краєзнавчим дослідженням за природою, об'єктами та інше.

Застосовуються різноманітні засоби навчання: наочні посібники, картографічний, роздатковий матеріал, технічні засоби навчання.

Поряд з груповими, колективними формами роботи проводиться індивідуальна робота з гуртківцями, в тому числі при підготовці міні-проектів, конференцій, вікторин, конкурсів та інших масових заходів. Створюються умови для диференціації та індивідуалізації навчання відповідно до творчих

здібностей, обдарованості, віку та психофізичних особливостей стану здоров'я дітей відповідно до чинних нормативно-правових актів.

Важлива роль відводиться формуванню мовної культури, засвоєнню економічної та краєзнавчої термінології, практичних навичок роботи з краєзнавчим обладнанням, картографічними матеріалами, користування туристським спорядженням та обладнанням, свідомого ставлення до власного здоров'я.

При плануванні екскурсій та туристсько-краєзнавчих експедицій, практичних занять, подорожей та змагань рекомендовано брати до уваги сезонні зміни погоди, додаткові можливості для реалізації запланованих заходів під час канікул.

Для закріплення та реалізації набутих вихованцями знань, умінь та навичок у кінці навчального року проводиться літня туристсько-краєзнавча подорож (поза сіткою навчальних годин).

Перевірка компетентностей вихованців здійснюється під час проведення практичних занять у формі практикумів, міні-проектів, експедицій, конференцій, вікторин, конкурсів та відвідуванні екскурсійних об'єктів.

Теми та розподіл годин навчально-тематичного плану вказано орієнтовно. За необхідності в установленому порядку керівник гуртка може внести зміни до кількості годин у межах кожного змістового розділу. Враховуючи інтереси вихованців, їх кількість у групі, стан матеріально-технічного забезпечення, керівник гуртка може змінювати кількість теоретичних і практичних занять (залежно від того, як швидко та якісно вихованці набувають практичних навичок), а також самостійно обирати один або кілька напрямів роботи гуртка, враховуючи обсяг часу, що передбачений типовими навчальними планами для позашкільних навчальних закладів.

Основний рівень, перший рік навчання НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№	Назва розділу, теми	Кількість годин		
		Усього	У тому числі	
			теоре- тичних	прак- тичних
1	Розділ I. Вступ	8	7	1
1.1.	Економічне краєзнавство як складова частина краєзнавчих досліджень	2	2	-
1.2.	Туристсько-краєзнавчі можливості рідного краю	2	1	1
1.3.	Безпека проведення туристсько-краєзнавчих подорожей	2	2	-
1.4.	Порядок організації туристсько-краєзнавчої роботи	2	2	-
2	Розділ II. Економічне краєзнавство	136	48	88

2.1	Історія рідного краю	22	4	18
2.2.	Природні ресурси рідного краю	12	6	6
2.3.	Населення рідного краю	12	6	6
2.4.	Основи економічних знань	58	20	38
2.5.	Економіка рідного краю	32	12	20
3	Розділ III. Безпека життєдіяльності учасників туристсько-краєзнавчих подорожей	12	2	10
3.1.	Правила санітарії та гігієни. Перша (долікарська) медична допомога	6	2	4
3.2.	Туристський побут	2	-	2
3.3.	Харчування в польових умовах	4	-	4
4	Розділ IV. Туристсько-спортивна підготовка	28	6	22
4.1.	Орієнтування на місцевості. Топографічна підготовка	6	2	4
4.2.	Туристське спорядження	4	-	4
4.3.	Техніка туризму (відповідно до обраних для експедиції засобів пересування)	6	2	4
4.4.	Масові заходи	12	2	10
5	Розділ V. Фізична підготовка	22	2	20
5.1.	Загальна фізична підготовка. Техніка безпеки занять фізичною підготовкою	16	2	14
5.2.	Спортивні та рухливі ігри	6	-	6
6	Розділ VI. Підсумки навчального року	10	2	8
6.1.	Підготовка до літньої туристсько-краєзнавчої експедиції	8	2	6
6.2.	Підведення підсумків навчального року	2	-	2
	Багатоденна туристсько-краєзнавча подорож	Поза сіткою годин		
	РАЗОМ:	216	67	149

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

Розділ I. Вступ (8 год.)

1.1. Економічне краєзнавство як складова частина краєзнавчих досліджень (2 год.)

Краєзнавство як наука. Завдання, функції, організаційні форми краєзнавства. Основні види краєзнавства. Економічне краєзнавство та його характеристика.

1.2. Туристсько-краєзнавчі можливості рідного краю (2 год.)

Теоретична частина. Туристсько-краєзнавчі дослідження як важливе джерело формування наукової фактологічної бази географії, історії, економіки, етнографії.

Практична частина. Вивчення туристсько-краєзнавчих можливостей регіону для проведення подорожей.

1.3. Безпека проведення туристсько-краєзнавчих подорожей (2 год.)

Теоретична частина. Правила безпеки під час проведення занять у приміщеннях, спортивних залах, на спортивних майданчиках та на місцевості. Безпечні умови організації екскурсій. Правила дорожнього руху. Норми поведінки у міському та міжміському транспорті.

Протипожежна безпека під час туристсько-краєзнавчих подорожей.

1.4. Порядок організації туристсько-краєзнавчої роботи (2 год.)

Теоретична частина. Нормативно-правові акти, що регламентують порядок організації туристсько-краєзнавчої роботи. Права та обов'язки учасників туристсько-краєзнавчих подорожей.

Розділ II. Економічне краєзнавство (136 год.)

2.1. Історія рідного краю (22 год.)

Теоретична частина. Історичне минуле краю. Екскурсійні об'єкти: історичні, архітектурні та інші пам'ятні місця.

Фізико-географічна та економічна характеристика регіону. Історико-географічне та економічне районування.

Практична частина. Робота з краєзнавчою літературою про рідний край.

Вивчення маршрутів походів по рідному краю.

Екскурсії визначними місцями рідного краю.

2.2. Природні ресурси рідного краю (10 год.)

Теоретична частина. Поняття «природні ресурси». Основні компоненти природних ресурсів.

Природно-кліматичні та гідрологічні особливості краю. Вплив природних умов на господарську діяльність людини.

Мінеральні, водні, земельні ресурси краю: сучасний стан та проблеми використання.

Природні рекреаційні ресурси краю: сучасний стан та проблеми використання. Наслідки нераціонального використання природних ресурсів.

Практична частина. Підготовка презентацій на тему: «Природні особливості краю у географічних назвах», «Вплив господарської діяльності людини на стан природних ресурсів краю».

2.3. Населення рідного краю (10 год.)

Теоретична частина. Історія заселення краю. Етнічна характеристика, традиційна культура, регіональні особливості культури і побуту, народні пісні і танці, святкові гуляння.

Динаміка чисельності населення. Основні населені пункти.

Зайнятість населення. Чисельність зайнятих за видами економічної діяльності. Проблема зайнятості населення.

Практична частина. Визначення та аналіз етнічного складу і чисельності населення населеного пункту, його динаміки.

Підготовка презентації на тему: «Народності рідного населеного пункту».

2.4. Основи економічних знань (58 год.)

Теоретична частина. Поняття економіки. Економічні системи. Типи економічних систем. Економічні закони.

Поняття «власності». Суб'єкти і об'єкти власності. Форми власності.

Економічна сутність понять «продуктивні сили» і «виробничі відносини». Елементний склад і характеристика продуктивних сил: матеріальні ресурси, трудові ресурси, фінансові ресурси.

Поняття «потреби» і «блага». Види потреб: особисті і суспільні, матеріальні і духовні, поточні і перспективні. Ієрархія потреб.

Поняття «товару» і «продукту». Властивості товару: мінова вартість та споживна вартість. Натуральне господарство та його характеристики. Суспільний поділ праці. Виникнення товарного виробництва. Продуктивність праці.

Ринок і ринкова економіка. Види ринків та умови їх функціонування. Сутність та функції грошей. Властивості грошей. Бартер. Грошові розрахунки.

Економічна сутність інфляції. Причини виникнення інфляції та її наслідки.

Практична частина. Аналіз рівня економічного розвитку краю. Аналіз природно-ресурсного потенціалу краю. Визначення шляхів відновлення і збереження природних і трудових ресурсів краю.

Проведення регіональних досліджень і аналіз стану розвитку продуктивних сил.

Підготовка презентації на тему «Історичні та географічні аспекти формування потреб в різних регіонах України». Побудова власної моделі ієрархії потреб.

презентації на тему «Історичні аспекти появи та розвитку товарного виробництва».

Аналіз продуктивності праці на різних рівнях. Визначення резервів підвищення продуктивності праці на підприємствах краю.

Характеристика переваг і недоліків ринкової економіки в контексті українських національних традицій.

Презентації за темами: «Історичні аспекти появи грошей», «Роль грошей в розвитку економіки» та ін.

Визначення регіональних особливостей інфляційних процесів.

2.5. Економіка рідного краю (32 год.)

Теоретична частина. Джерела знань про економіку рідного краю: статистичні звіти, карти й атласи, довідники, енциклопедії, місцеві газети, Інтернет-ресурси, краєзнавчі музеї, екскурсії.

Економіко-географічне положення регіону, до складу якого входить край.

Розвиток економіки, провідні галузі, які визначають спеціалізацію, структурні зрушення в економіці рідного краю та регіону.

Промислові центри і сільськогосподарські зони, шляхи сполучення.

Практична частина. Робота із аналітичними матеріалами.

Ознайомлення із структурою господарства країни і регіону. Визначення місця економіки рідного краю у господарському комплексі регіону і країни.

Види господарської діяльності населення у назвах населених пунктів рідного краю. Екскурсія на тему: «Вулиця, на якій живу (економічний аспект)».

Екскурсії на промислові об'єкти.

Розділ III. Безпека життєдіяльності учасників туристсько-краєзнавчих подорожей (12 год.)

3.1. Правила санітарії та гігієни. Перша (долікарська) медична допомога (6 год.)

Теоретична частина. Правила особистої гігієни (догляд за шкірою, зубами, чистота ніг тощо).

Гігієна одягу та взуття (правильний вибір взуття та одягу).

Гігієна харчування та водосолевий режим. Профілактика захворювань і травмувань під час подорожі.

Допомога при травмах і захворюваннях, що виникли через неправильні дії туристів (опіки, рани, порізи, отруєння).

Потертості, мозолі, переломи та їх види, вивихи, розтяги, струс мозку, удари голови, живота, грудей.

Гостра судинна недостатність, непритомність, шок.

Види кровотеч. Правила та техніка накладання джгута. Похідна аптечка.

Практична частина. Накладання пов'язок, шин при різних типах переломів, вивихів, розтягів тощо.

Виготовлення нош з підручних матеріалів, способи транспортування потерпілого, техніка реанімації. Допомога при травмах та отруєнні травами, грибами.

3.2. Туристський побут (2 год.)

Теоретична частина. Улаштування місць привалів і ночівель – загальні вимоги. Вибір місця з урахуванням безпеки, гігієни та санітарних норм і потреб, рельєфу та інших природних факторів, зміни погоди тощо.

Охорона природного середовища. Заготівля дров. Типи вогнищ. Вимоги до організації харчування в польових умовах.

Практична частина. Встановлення наметів на місцевості. Аналіз можливих небезпечних ситуацій в залежності від вибору місця розташування тимчасового табору.

3.3. Харчування в польових умовах (4 год.)

Теоретична частина. Види продуктів харчування та їх калорійність, потреби людини у різноманітні продуктів. Вимоги до зберігання продуктів харчування у побуті та в польових умовах. Терміни зберігання та пакування продуктів харчування.

Варіанти меню для польових умов споживання: теорія і практика.

Вимоги до місця та улаштування вогнища. Розпалювання вогнищ різного типу. Приготування їжі в польових умовах за допомогою природних органічних матеріалів та сучасних приладів.

Вимоги з безпеки поводження з вогнем, перебування біля вогнища.

Експлуатація приладів (примусів тощо) для приготування їжі.

Вимоги до одягу та взуття учасників, приготування їжі у польових умовах.

Практична частина. Підготовка різних варіантів меню. Приготування їжі в польових умовах.

Розділ IV. Туристсько-спортивна підготовка (28 год.)

4.1. Орієнтування на місцевості. Топографічна підготовка (6 год.)

Теоретична частина. Загальні відомості про орієнтування. Поняття про масштаб. Умовні знаки топографічної карти.

Визначення сторін горизонту за компасом, небесними світилами. Поняття про азимут.

Практична частина. Рух на місцевості з орієнтування за картою та легендою. Визначення сторін горизонту за компасом. Визначення азимуту на об'єкт, рух за вказаним азимутом.

4.2. Туристське спорядження (4 год.)

Практична частина. Загальні вимоги до спорядження (вага, надійність, компактність, естетичність, відповідність призначенню). Особисте та групове спорядження. Види рюкзаків. Спальні мішки, каремати. Укладання рюкзака. Підбір спорядження.

4.3. Техніка туризму (відповідно до обраних для експедиції засобів пересування) (6 год.)

Теоретична частина. Техніка руху (відповідно до обраного для експедиції способу пересування). Особливості руху туристської групи в певному районі. Техніка подолання найпростіших перешкод. Забезпечення техніки безпеки під час руху та при подоланні перешкод. Основи самостраховки та страховки.

Практична частина. Рух групи під час переходів. Подолання перешкод. Організація страховки.

4.4. Участь у масових заходах (12 год.)

Теоретична частина. Умови проведення масових заходів. Техніка безпеки на дистанціях змагань та під час подорожей.

Практична частина. Участь в змаганнях, зльотах, одноденному поході тощо.

Розділ V. Фізична підготовка (22 год.)

5.1. Загальна фізична підготовка. Техніка безпеки занять фізичною підготовкою (16 год.)

Теоретична частина. Загальна фізична підготовка. Вправи на розвиток швидкості, сили, витривалості, гнучкості, спритності. Правила та умови їх проведення. Безпека під час проведення спортивних та рухливих ігор.

Практична частина. Розвиток швидкості. Човниковий біг, біг із прискоренням, біг на короткі відстані з максимальною швидкістю, рухливі ігри та естафети, які вимагають швидкості дій тощо.

Розвиток сили. Вправи з використанням маси власного тіла (підтягування, віджимання, присідання, стрибки тощо);

Розвиток витривалості. Хо́да пересіченою місцевістю; стрибки зі скакалкою.

Розвиток гнучкості. Динамічні вправи: активні (нахили, махи тощо); пасивні (за допомогою партнера).

Розвиток спритності. стрибки; метання; загально розвиваючі вправи з предметами; гімнастичні та акробатичні вправи.

5.2. Спортивні та рухливі ігри (6 год.)

Практична частина. Види спортивних та рухливих ігор. Підготовка та проведення спортивних та рухливих ігор.

Розділ VI. Підсумки навчального року (10 год.)

6.1. Підготовка до літньої туристсько-краєзнавчої експедиції (8 год.)

Теоретична частина. Підготовка та проведення туристсько-краєзнавчої подорожі як форми комплексного закріплення та реалізації набутих вихованцями знань, умінь та навичок у навчальному році.

Мета та завдання туристсько-краєзнавчої експедиції. Вивчення району експедиції. Методи збирання економічних, історичних краєзнавчих матеріалів. Польовий зошит та польовий щоденник, вимоги до їх ведення, спеціальні запитальники.

Практична частина. Розподіл обов'язків між членами групи. Робота з картографічним матеріалом з метою розробки маршруту експедиції. Складання кошторису та матеріальне забезпечення експедиції. Підготовка запитальників тощо.

6.2. Підведення підсумків навчального року (2 год.)

Економічний квест: «Освіта — скарб; праця — ключ до нього».

Вручення заохочувальних відзнак за успіхи у навчанні та виконання окремих завдань, участь у громадських суспільних заходах, за проявлені ініціативи під час підготовки та проведення туристсько-краєзнавчих заходів.

ПРОГНОЗОВАНИЙ РЕЗУЛЬТАТ

Вихованці гуртка повинні знати і розуміти:

- завдання та функції краєзнавчої роботи;
- туристсько-краєзнавчі можливості рідного краю;
- фізично-географічну та економічну характеристику рідного краю;
- природні ресурси рідного краю;

- етнічний склад та чисельність населення;
- основні економічні категорії;
- основні етапи розвитку економіки рідного краю;
- методи проведення краєзнавчих та економічних досліджень;
- правила санітарії та гігієни, першої (долікарської) медичної допомоги;
- загальні відомості про орієнтування;
- загальні вимоги до спорядження;
- правила та умови проведення спортивних та рухливих ігор.

Вихованці гуртка повинні вміти і застосовувати:

- проводити економічні і краєзнавчі дослідження;
- працювати з краєзнавчою літературою та аналітичними матеріалами (статистичні звіти, довідники, енциклопедії тощо);
- використовувати практично методи економічних досліджень;
- визначати економіко-географічне положення рідного краю, його місце у господарському комплексі регіону і країни;
- орієнтуватися на місцевості за картою, компасом, легендою;
- підбирати спорядження.

Вихованці гуртка мають набути досвід:

- роботи з краєзнавчою літературою;
- підготовки презентацій за визначеною тематикою;
- роботи з аналітичними матеріалами;
- участі у змаганнях, зльотах тощо.

Основний рівень, другий рік навчання НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№	Назва розділу, теми	Кількість годин		
		Усього	У тому числі	
			теоретичних	практичних
1	Розділ I. Вступ	14	6	8
1.1.	Зміст і завдання роботи гуртка на навчальний рік	4	4	-
1.2.	Порядок організації туристсько-краєзнавчої роботи	2	2	-
1.3.	Підсумки багатоденної краєзнавчої експедиції	8	-	8
2	Розділ II. Економічне краєзнавство	134	42	92
2.1.	Комплексне вивчення рідного краю	24	4	20
2.2.	Населення рідного краю	8	4	4
2.3.	Основи економічних знань	56	20	36

2.4.	Економіка рідного краю	46	14	32
3	Розділ III. Безпека життєдіяльності учасників туристсько-краєзнавчих подорожей	12	2	10
3.1.	Правила санітарії та гігієни. Перша (долікарська) медична допомога	6	2	4
3.2.	Туристський побут	2	-	2
3.3.	Харчування в польових умовах	4	-	4
4	Розділ IV. Туристсько-спортивна підготовка	24	4	20
4.1.	Орієнтування на місцевості. Топографічна підготовка	8	2	6
4.2.	Туристське спорядження	4	-	4
4.3.	Техніка туризму (відповідно до обраних для експедиції засобів пересування)	12	2	10
5	Розділ V. Фізична підготовка	22	2	20
5.1.	Загальна фізична підготовка. Техніка безпеки	16	2	14
5.2.	Спортивні та рухливі ігри	6	-	6
6	Розділ VI. Підсумки навчального року	10	2	8
6.1.	Підготовка до літньої краєзнавчої експедиції	8	2	6
6.2.	Підведення підсумків навчального року	2	-	2
	Багатоденна літня краєзнавча експедиція	Поza сіткою годин		
	РАЗОМ	216	58	158

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

Розділ I. Вступ (14 год.)

1.1. Зміст і завдання роботи гуртка на навчальний рік (4 год.)

Актуалізація знань з основних тем економічного краєзнавства.

Основні напрямки роботи в навчальному році.

1.2. Порядок організації туристсько-краєзнавчої роботи (2 год.)

Теоретична частина. Нормативно-правові акти, що регламентують порядок організації туристсько-краєзнавчої роботи. Права та обов'язки учасників туристсько-краєзнавчих подорожей.

Безпека під час проведення занять у приміщеннях, спортивних залах, на спортивних майданчиках та на місцевості. Безпечні умови організації екскурсій, подорожей. Правила дорожнього руху. Норми поведінки у міському та міжміському транспорті. Протипожежна безпека в туристських подорожах.

1.3. Підсумки багатоденної краєзнавчої експедиції (8 год.)

Практична частина. Оформлення звітів туристсько-краєзнавчої експедиції. Монтаж та облаштування експозиційного матеріалу. Рецензування роботи.

Розділ II. Економічне краєзнавство (134 год.)

2.1. Комплексне вивчення рідного краю (24 год.)

Теоретична частина. Рідний край у далекому минулому, його кордони, територія, населення. Ознайомлення із роботою державного архіву, з документами з історії рідного краю. Пам'ятні місця на території рідного краю, їх виявлення та опис.

Природні туристсько-краєзнавчі ресурси рідного краю (водні, лісові, туристичні, кліматичні).

Історичні аспекти економічного розвитку рідного краю.

Практична частина. Вивчення літератури з історії рідного краю та архівних документів. Записи спогадів старожилів та учасників історичних подій. Легенди. Старовинні обряди.

Підготовка презентації за темою «Економічний розвиток рідного краю: історичний аспект».

2.2. Населення рідного краю (8 год.)

Теоретична частина. Професії мого краю. Популярні і затребувані професії в Україні та в регіоні. Структура зайнятості населення регіону.

Стан ринку праці в регіоні.

Практична частина. Аналіз ринку праці в регіоні. Підготовка презентації на тему: «Професії мого роду».

Екскурсія в регіональний центр зайнятості.

2.3. Основи економічних знань (56 год.)

Теоретична частина. Сутність, види та форми конкурентної боротьби. Форми, методи та типи конкуренції. Конкурентоспроможність.

Ринкова інфраструктура та її головні інститути. Інструменти державного регулювання: економічні, соціальні, правові.

Поняття виробництва і споживання. Попит і пропозиція. Ринкова рівновага. Ринок праці. Регіональні ринки праці та їх особливості.

Основні джерела доходів сім'ї. Зарплата як плата за трудові ресурси. Форми і системи заробітної плати.

Основні статті витрат бюджету сім'ї. Розрахунок бюджету сім'ї.

Податки як основний економічний інструмент та їх основні види.

Види банківських продуктів (депозити, облігації, сертифікати тощо).

Цінні папери: сутність та види. Розрахунок доходів від цінних паперів.

Практична частина. Порівняння різних типів конкуренції. Визначення позитивних та негативних сторін різних видів конкурентної боротьби.

Підготовка презентації з тематики історії розвитку головних інститутів ринкової інфраструктури.

Вивчення стану та тенденцій розвитку місцевої ринкової інфраструктури. Аналіз стану регіонального ринку праці.

Характеристика погодинної та відрядної форм оплати праці. Розрахунок розміру номінальної та реальної заробітної плати.

Розрахунок бюджету сім'ї. Вибір банку для зберігання доходів сім'ї.

Визначення переваг та недоліків різних видів цінних паперів. Розрахунок доходу від цінних паперів.

2.4. Економіка рідного краю (46 год.)

Теоретична частина. Господарство рідного краю, структура господарства. Галузі господарства.

Промисловість, її профіль, розміщення промисловості. Найважливіші промислові підприємства, їх сировинна та енергетична база, економічні показники, виробничі зв'язки.

Сільське господарство, його розвиток і спеціалізація. Склад агропромислового комплексу, види господарств за характером власності, спеціалізація.

Головні види транспорту. Сучасна транспортна мережа. Основні напрями вантажних і пасажирських потоків.

Розвиток зв'язку: телефонізація, радіомовлення, телебачення, мережа Інтернет.

Торгівля: торгова мережа, роздрібний товарообіг. Ринки. Громадське харчування.

Житлове будівництво і зростання житлового фонду, розвиток благоустрою. Організація медичного обслуговування.

Практична частина. Скласти схему міжгалузевих зв'язків галузей промисловості.

Підготовка презентацій на теми: «Провідні підприємства краю», «Історія розвитку підприємництва у регіоні», «Аграрний розвиток краю».

Вибір оптимального шляху сполучення. Підготовка презентації на тему: «Транспортні історичні дороги».

Екскурсії на господарюючі суб'єкти різних галузей.

Розділ III. Безпека життєдіяльності учасників туристсько-краєзнавчих подорожей (12 год.)

3.1. Правила санітарії та гігієни. Перша (долікарська) медична допомога (6 год.)

Теоретична частина. Правила особистої гігієни (догляд за шкірою, зубами, чистота ніг тощо).

Гігієна одягу та взуття (правильний вибір взуття та одягу).

Гігієна харчування та водосолевий режим. Профілактика захворювань і травмувань під час подорожі.

Допомога при травмах і захворюваннях, що виникли через неправильні дії туристів (опіки, рани, порізи, отруєння).

Потертості, мозолі, переломи та їх види, вивихи, розтяги, струс мозку, удари голови, живота, грудей.

Гостра судинна недостатність, непритомність, шок.

Види кровотеч. Правила та техніка накладання джгута. Похідна аптечка.

Практична частина. Накладання пов'язок, шин при різних типах переломів, вивихів, розтягів.

Виготовлення нош з підручних матеріалів, способи транспортування потерпілого, техніка реанімації. Допомога при травмах та отруєнні травами, грибами.

3.2. Туристський побут (2 год.)

Теоретична частина. Улаштування місць привалів і ночівель – загальні вимоги. Вибір місця привалу й ночівлі з урахуванням безпеки, гігієни та санітарних норм і потреб, рельєфу та інших природних факторів, зміни погоди тощо.

Охорона природного середовища. Заготівля дров. Типи вогнищ.

Практична частина. Встановлення наметів на місцевості. Улаштування місця для вогнища. Розпалювання вогнищ різного типу. Аналіз можливих небезпечних ситуацій в залежності від вибору місця розташування тимчасового табору.

3.3. Харчування в польових умовах (4 год.)

Теоретична частина. Вимоги до організації харчування в польових умовах.

Види продуктів харчування та їх калорійність, потреби людини у різноманітті продуктів. Вимоги до зберігання продуктів харчування у побуті та у польових умовах. Терміни зберігання та пакування продуктів харчування.

Вимоги до місця та улаштування вогнища. Розпалювання вогнищ різного типу. Приготування їжі в польових умовах за допомогою природних органічних матеріалів та за допомогою сучасних приладів.

Вимоги з безпеки поводження з вогнем, перебування біля вогнища.

Експлуатація приладів (примусів тощо) для приготування їжі.

Вимоги до одягу та взуття учасників приготування їжі у польових умовах.

Практична частина. Приготування їжі в польових умовах.

Розділ IV. Туристсько-спортивна підготовка (24 год.)

4.1. Орієнтування на місцевості. Топографічна підготовка (8 год.)

Теоретична частина. Види картографічних матеріалів, які використовуються під час туристсько-краєзнавчих походів та експедицій.

Читання карти. Рельєф на карті.

Практична частина. Вимірювання і відкладення відстаней на карті. Вправи з читання спортивних карт. Вправи на місцевості з орієнтування в заданому напрямку, за лінією.

4.2. Туристське спорядження (4 год.)

Практична частина. Загальні відомості про спеціальне туристське спорядження (відповідно до обраного способу пересування).

Зберігання та ремонт спорядження.

4.3. Техніка туризму (відповідно до обраних для експедиції засобів пересування) (12 год.)

Теоретична частина. Техніка подолання перешкод (відповідно до обраного для експедиції способу пересування).

Практична частина. Подолання перешкод (відповідно до обраного для експедиції способу пересування). Способи подолання водних перешкод (убрід, по камінню, по містках, «маятником» тощо).

Розділ V. Фізична підготовка (22 год.)

5.1. Загальна фізична підготовка. Техніка безпеки занять фізичною підготовкою (16 год.)

Теоретична частина. Техніка безпеки занять фізичною підготовкою.

Практична частина. Вправи на розвиток швидкості, сили, витривалості, гнучкості, спритності.

Розвиток швидкості. Човниковий біг, біг із прискоренням, біг на короткі відстані з максимальною швидкістю, рухливі ігри та естафети, які вимагають швидкості дій тощо.

Розвиток сили. Вправи з використанням маси власного тіла (підтягування, віджимання, присідання, стрибки тощо); вправи з використанням маси предметів (штанга, гирі, гантелі, набивні м'ячі тощо); вправи з використанням опору (опір партнера, самоопір, опір еластичних матеріалів, опір навколишнього середовища тощо).

Розвиток витривалості. Хода пересіченою місцевістю; біг на довгі дистанції; стрибки зі скакалкою.

Розвиток гнучкості. Динамічні вправи: активні (нахили, махи тощо); пасивні (за допомогою партнера). Статичні вправи (збереження нерухомого положення тіла за умов максимальної амплітуди).

Розвиток спритності. Вправи на рівновагу в русі і в статичному положенні, під час бігу; стрибки; метання; загальнорозвиваючі вправи з предметами; гімнастичні та акробатичні вправи.

5.2. Спортивні та рухливі ігри (6 год.)

Практична частина. Безпека проведення спортивних та рухливих ігор у закритих приміщеннях. Правила проведення ігор.

Ігри в спортивних залах та на місцевості.

Розділ VI. Підсумки навчального року (10 год.)

6.1. Підготовка до літньої краєзнавчої експедиції (8 год.)

Теоретична частина. Підготовка та проведення краєзнавчої експедиції як форми комплексного закріплення та реалізації набутих вихованцями знань, умінь та навичок у навчальному році.

Мета та завдання туристсько-краєзнавчої експедиції. Вивчення району експедиції. Методи збирання економічних, історичних краєзнавчих матеріалів. Польовий зошит та польовий щоденник, вимоги до їх ведення, спеціальні запитальники.

Практична частина. Розподіл обов'язків між членами групи. Робота з картографічним матеріалом з метою розробки маршруту експедиції. Складання кошторису та матеріальне забезпечення експедиції. Підготовка запитальників.

6.2. Підведення підсумків навчального року (2 год.)

Економічний брейн-ринг.

Вручення заохочувальних відзнак за успіхи у навчанні та виконання окремих завдань, участь у громадських суспільних заходах, за проявлені ініціативи під час підготовки та проведення туристсько-краєзнавчих заходів.

ПРОГНОЗОВАНИЙ РЕЗУЛЬТАТ

Вихованці гуртка повинні знати і розуміти:

- порядок і основні умови організації туристсько-краєзнавчої роботи;
- природні туристсько-краєзнавчі ресурси рідного краю (водні, лісові, туристичні, кліматичні);
- історичні аспекти економічного розвитку рідного краю;
- структуру зайнятості населення рідного краю;
- основні компоненти економічних знань;
- структуру господарства рідного краю;
- правила санітарії та гігієни, першої (долікарської) медичної допомоги;
- правила організації туристського побуту;
- види картографічних матеріалів, які використовуються під час туристсько-краєзнавчих походів та експедицій;
- техніку подолання перешкод;
- правила проведення ігор.

Вихованці гуртка повинні вміти і застосовувати:

- проводити краєзнавчі дослідження;
- працювати з архівними документами;
- працювати з аналітичними матеріалами;
- використовувати практично методи економічних досліджень;
- проводити певні економічні розрахунки;
- читати карти;
- зберігати та ремонтувати спорядження.

Вихованці гуртка мають набути досвід:

- оформлення звітів туристсько-краєзнавчої експедиції;
- підготовки презентацій за визначеною тематикою;
- роботи з аналітичними матеріалами;
- організації туристського побуту;
- надання першої (долікарської) медичної допомоги;
- подолання перешкод (відповідно до обраного для експедиції способу пересування).

**Основний рівень, третій рік навчання
НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН**

№	Назва розділу, теми	Кількість годин		
		Усього	У тому числі	
			теоре- тичних	прак- тичних
1	Розділ I. Вступ	8	6	2
1.1.	Зміст і завдання роботи гуртка на навчальний рік	2	2	-
1.2.	Порядок організації туристсько-краєзнавчої роботи	6	4	2
2	Розділ II. Економічне краєзнавство	144	46	98
2.1	Комплексне вивчення рідного краю	20	6	14
2.2.	Основи економічних знань	50	18	32
2.3.	Економіка рідного краю	34	12	22
2.4.	Масові заходи: походи, науково-практичні конференції, екскурсії	40	10	30
3	Розділ III. Безпека життєдіяльності учасників туристсько-краєзнавчих подорожей	12	2	10
3.1.	Правила санітарії та гігієни. Перша (долікарська) медична допомога	6	2	4
3.2.	Туристський побут	2	-	2
3.3.	Харчування в польових умовах	4	-	4
4	Розділ IV. Туристсько-спортивна підготовка	20	2	18
4.1.	Техніка туризму (відповідно до обраних для експедиції засобів пересування)	8	-	8
4.2.	Участь у масових заходах	12	2	10
5	Розділ V. Фізична підготовка	22	2	20
5.1.	Загальна фізична підготовка. Техніка безпеки занять фізичною підготовкою	16	2	14
5.2.	Спортивні та рухливі ігри	6	-	6
6	Розділ VI. Підсумки навчального року	10	2	8
6.1.	Підготовка до літньої краєзнавчої експедиції	8	2	6
6.2.	Підведення підсумків навчального року	2	-	2
	Багатоденна літня краєзнавча експедиція	Поза сіткою годин		
	РАЗОМ:	216	60	156

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

Розділ I. Вступ (8 год.)

1.1. Зміст і завдання роботи гуртка на навчальний рік (2 год.)

Актуалізація знань з основних тем економічного краєзнавства.

Основні напрямки роботи в навчальному році.

1.2. Порядок організації туристсько-краєзнавчої роботи (6 год.)

Теоретична частина. Нормативно-правові акти, що регламентують порядок організації туристсько-краєзнавчої роботи. Права та обов'язки учасників туристсько-краєзнавчих подорожей.

Безпека під час проведення занять у приміщеннях, спортивних залах, на спортивних майданчиках та на місцевості. Безпечні умови організації екскурсій, подорожей.

Практична частина. Правила дорожнього руху. Норми поведінки у міському та міжміському транспорті. Протипожежна безпека в туристських подорожах.

Розділ II. Економічне краєзнавство (144 год.)

2.1. Комплексне вивчення рідного краю (20 год.)

Теоретична частина. Економічні, історичні, географічні, етнографічні, екологічні особливості розвитку регіону.

Державна символіка України та свого населеного пункту. Обрядова символіка.

Характеристика побуту, традицій рідного краю. Домашні промисли та ремесла рідного краю. Характерні особливості фольклору.

Екологічний стан краю. Взаємодія людини і природи. Негативні наслідки господарської діяльності людини.

Практична частина. Робота з першоджерелами у фондах музеїв, архівах, бібліотеках. Фіксування історичних подій рідного краю.

Вивчення звичаїв, обрядів, пісенної творчості рідного краю.

Підготовка презентації на тему: «Я і природа».

2.2. Основи економічних знань (50 год.)

Теоретична частина. Інвестиції: поняття та види. Оцінка ефективності інвестиційної діяльності.

Фінансовий ринок: грошовий ринок та ринок капіталів. Фінансові інструменти.

Формування та використання сімейного бюджету. Прогнозування сімейних витрат. Планування значних фінансових подій. Фінансові документи: їх види та призначення. Фінансова поведінка. Сімейні інвестиції. Страхування життя та інші інвестиції.

Види платіжних засобів у побуті. Кредитні картки. Розрахунки платежів.

Види витрат. Розрахунок витрат (визначення собівартості продукції, калькуляція, кошторис).

Планування прибутку та рентабельності підприємницької діяльності.

Бізнес-планування. Бізнес-план та його значення для створення підприємства.

Види податків та їх функції. Основні елементи податків.

Культура підприємництва. Економічна, юридична та соціальна відповідальність у бізнесі.

Практична частина. Аналіз та оцінка інвестиційної привабливості краю.

Розробка варіантів ефективних сімейних інвестицій.

Складання калькуляції на один із видів продукції. Складання кошторису витрат. Планування витрат, прибутку та рентабельності підприємства. Розробка бізнес-план для відкриття власної справи.

Підготовка презентаційних виступів на тематику виникнення податків та розвитку податкових систем в Україні та світі.

Розрахунок сум різних видів податків.

Планування фінансового життя з урахуванням фінансових можливостей.

Підготовка презентації власного етичного кодексу підприємця.

2.3. Економіка рідного краю (34 год.)

Теоретична частина. Сучасний економічний стан регіону та місцевості. Розвиток сфери послуг в регіоні.

Освіта і наука: головні освітні та наукові заклади й установи.

Культура і спорт: основні заклади та об'єкти.

Охорона здоров'я і курортне господарство: основні заклади та оздоровниці регіону.

Розвиток туризму в регіоні.

Практична частина. Підготовка презентацій на тему: «Ким я бачу себе в майбутньому», «Місце спорту в моєму житті», «Я – власник «зеленої садиби».

Ознайомлення із сучасним економічним становищем в регіоні та визначення проблем та перспектив економічного зростання.

2.4. Масові заходи: походи, науково-практичні конференції, експедиції (40 год.)

Участь у масових заходах. Зустрічі, конференції, диспути за участю місцевих підприємців та вітчизняних науковців.

Вибір маршруту. Підготовка необхідного краєзнавчого та картографічного матеріалу. Розподіл обов'язків між членами групи. Складання анкет, визначення основних питань пошуку. Підбір та перевірка необхідного спорядження.

Розділ III. Безпека життєдіяльності учасників туристсько-краєзнавчих подорожей (12 год.)

3.1. Правила санітарії та гігієни. Перша (долікарська) медична допомога (6 год.)

Теоретична частина. Правила особистої гігієни (догляд за шкірою, зубами, чистота ніг тощо).

Гігієна одягу та взуття (правильний вибір взуття та одягу).

Гігієна харчування та водосолевий режим. Профілактика захворювань і травмувань під час подорожі.

Допомога при травмах і захворюваннях, що виникли через неправильні дії туристів (опіки, рани, порізи, отруєння).

Потертості, мозолі, переломи та їх види, вивихи, розтяги, струс мозку, удари голови, живота, грудей.

Гостра судинна недостатність, непритомність, шок.

Види кровотеч. Правила та техніка накладання джгута. Похідна аптечка.

Практична частина. Накладання пов'язок, шин при різних типах переломів, вивихів, розтягів тощо.

Виготовлення нош з підручних матеріалів, способи транспортування потерпілого, техніка реанімації. Допомога при травмах та отруєнні травами, грибами.

3.2. Туристський побут (2 год.)

Теоретична частина. Улаштування місць привалів і ночівель – загальні вимоги. Вибір місця привалу й ночівлі з урахуванням безпеки, гігієни та санітарних норм і потреб, рельєфу та інших природних факторів, зміни погоди тощо.

Охорона природного середовища. Заготівля дров. Типи вогнищ.

Практична частина. Встановлення наметів на місцевості. Улаштування місця для вогнища. Розпалювання вогнищ різного типу. Аналіз можливих небезпечних ситуацій в залежності від вибору місця розташування тимчасового табору.

3.3. Харчування в польових умовах (4 год.)

Теоретична частина. Вимоги до організації харчування в польових умовах.

Види продуктів харчування та їх калорійність, потреби людини у різноманітні продуктів. Вимоги до зберігання продуктів харчування у побуті та у польових умовах. Терміни зберігання та пакування продуктів харчування.

Варіанти меню для польових умов споживання: теорія і практика.

Вимоги до місця та улаштування вогнища. Розпалювання вогнищ різного типу. Приготування їжі в польових умовах за допомогою природних органічних матеріалів та за допомогою сучасних приладів.

Вимоги з безпеки поводження з вогнем, перебування біля вогнища.

Експлуатація приладів (примусів тощо) для приготування їжі.

Вимоги до одягу та взуття учасників приготування їжі у польових умовах.

Практична частина. Підготовка різних варіантів меню. Приготування їжі в польових умовах.

Розділ IV. Туристсько-спортивна підготовка (24 год.)

4.1. Техніка туризму (відповідно до обраних для експедиції засобів пересування) (8 год.)

Практична частина. Техніка подолання складних перешкод (відповідно до обраних для експедиції засобів пересування).

4.2. Участь у масових заходах (12 год.)

Теоретична частина. Умови проведення масових заходів. Заходи та засоби безпеки участі у масових заходах.

Практична частина. Участь у змаганнях, конкурсах, зльотах, подорожах тощо.

Розділ V. Фізична підготовка (22 год.)

5.1. Загальна фізична підготовка. Техніка безпеки занять фізичною підготовкою (16 год.)

Теоретична частина. Техніка безпеки занять фізичною підготовкою.

Практична частина. Розвиток швидкості. Човниковий біг, біг із прискоренням, біг на короткі відстані з максимальною швидкістю, рухливі ігри та естафети, які вимагають швидкості дій тощо.

Розвиток сили. Вправи з використанням маси власного тіла (підтягування, віджимання, присідання, стрибки тощо); вправи з використанням маси предметів (штанга, гирі, гантелі, набивні м'ячі тощо); вправи з використанням опору (опір партнера, самоопір, опір еластичних матеріалів, опір навколишнього середовища тощо); вправи на силових тренажерах; ізометричні вправи (відсутня механічна робота).

Розвиток витривалості. Ходьба пересіченою місцевістю; біг на довгі дистанції; біг пересіченою місцевістю; стрибки зі скакалкою;

Розвиток гнучкості. Динамічні вправи: активні (нахили, махи тощо); пасивні (за допомогою партнера). Статичні вправи (збереження нерухомого положення тіла за умов максимальної амплітуди).

Розвиток спритності. Біг з перешкодами; вправи на рівновагу в русі і в статичному положенні, під час бігу; стрибки; метання; загально розвиваючі вправи з предметами; гімнастичні та акробатичні вправи.

Вправи з незвичних вихідних положень. Асиметричні рухи. Дзеркальне виконання вправ. Вправи з різним м'язовим напруженням.

5.2. Спортивні та рухливі ігри (6 год.)

Практична частина. Правила проведення ігор. Підготовка до ігор та проведення ігор.

Розділ VI. Підсумки навчального року (10 год.)

6.1. Підготовка до літньої краєзнавчої експедиції (8 год.)

Теоретична частина. Підготовка та проведення краєзнавчої експедиції як форми комплексного закріплення та реалізації набутих вихованцями знань, умінь та навичок у навчальному році.

Мета та завдання туристсько-краєзнавчої експедиції. Вивчення району експедиції. Методи збирання економічних, історичних матеріалів. Польовий зошит та польовий щоденник, вимоги до їх ведення, спеціальні запитальники.

Практична частина. Розподіл обов'язків між членами групи. Робота з картографічним матеріалом з метою розробки маршруту експедиції. Складання кошторису та матеріальне забезпечення експедиції. Підготовка запитальників.

6.2. Підведення підсумків навчального року (2 год.)

Економічна вікторина.

Вручення заохочувальних відзнак за успіхи у навчанні та виконання окремих завдань, участь у громадських суспільних заходах, за проявлені ініціативи під час підготовки та проведення туристсько-краєзнавчих заходів.

ПРОГНОЗОВАНИЙ РЕЗУЛЬТАТ

Вихованці гуртка повинні знати і розуміти:

- основні поняття про краєзнавство як науку;
- основні методи краєзнавчих досліджень;
- основні методи економічних досліджень;
- пам'ятники історії та культури рідного краю;
- особливості матеріальної і духовної культури;
- твори усної народної творчості;
- звичаї, обряди, традиції, побут рідного краю;
- що вивчає економіка та її місце у житті суспільства в цілому й окремої людини зокрема;
- зміст та значення основних економічних понять;
- сутність економічних процесів;
- особливості формування економіки рідного краю в історичному та географічному аспектах;
- можливості подальшого економічного зростання регіону;
- заходи та засоби безпеки участі у масових заходах;
- техніку безпеки занять фізичною підготовкою.

Вихованці гуртка повинні вміти і застосовувати:

- працювати з різними джерелами інформації; працювати в бібліотеках, архівах, установах;
- збирати, фіксувати, класифікувати та обробляти зібрану інформацію;
- встановлювати історичні факти;
- орієнтуватися в сучасній економічній ситуації;
- користуватися послугами ринкових установ: банків, бірж, страхових компаній тощо;
- орієнтуватися у просторі можливостей, враховуючи економічні та правові обмеження;
- аналізувати отримані результати і прогнозувати можливі наслідки зміни природних, економічних та соціальних умов на розвиток краю та суспільства в цілому;
- виступати з доповідями, рефератами.

Вихованці гуртка мають набути досвід:

- роботи з різними джерелами інформації; працювати в бібліотеках, архівах, установах;

- оформлення звітів туристсько-краєзнавчої експедиції;
- підготовки презентацій за визначеною тематикою;
- роботи з аналітичними матеріалами;
- аналізувати результати і прогнозувати наслідки зміни природних, економічних та соціальних умов на розвиток краю та суспільства в цілому;
- виступати з доповідями, рефератами;
- співпраці з різними суб'єктами економічних відносин;
- організації туристського побуту;
- надання першої (долікарської) медичної допомоги;
- подолання складних перешкод (відповідно до обраних для експедиції засобів пересування).

ЛІТЕРАТУРА

1. Власна справа (Основи малого бізнесу). Посібник для вчителя. Частина I, Частина II. Ч. I: Методичний посібник для вчителя. Видання 3-тє, переробл. і доп. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2009. – 112 с. Ч. II: Методичний посібник для вчителя. Видання 3-тє, переробл. і доп. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2009. – 116 с.
2. Ганаба С. О. Чи грамотний ви споживач?. - Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2009. – 76 с.
3. Ганаба С. О., Мартинюк О.В. Основи споживчих знань. - Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2009. – 148 с.
4. Гільберг Т. Г., Скочеляс Є. І., Юхимович О. А. Економіка для молодших школярів. Навчальний посібник. Ч. I: Навчальний посібник. – Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2006.–128 с. Ч. II: Навчальний посібник. – Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2006.–108 с.
5. Горленко Г. О. Збірник завдань для поточного та тематичного оцінювання з економіки: профільний рівень: 10-11 класи/ Г.О. Горленко. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2014. – 240 с.
6. Горленко Г. О. Економіка (профільний рівень). Тренувальні вправи + Лабораторні роботи: Навчальний посібник для учнів 10-х класів суспільно-гуманітарного напрямку навчання. - Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2016.
7. Горленко Г. О., Гільберг Т. Г., Думанська Г. В., Кулик Р.І., Нікуліна Л. В. Власна справа (Основи малого бізнесу). Посібник для учня. Частина I, Частина II. Ч. I: Навчальний посібник. Видання 3-є, переробл. і доп. - Кам'янець-Подільський: «Аксіома» 2008 – 164 с. Ч. II: Навчальний посібник. - Кам'янець-Подільський: «Аксіома» 2008 – 172 с.
8. Капіруліна С. Л. Подорож у світ економіки/С. Л. Капіруліна, К. В. Панькова. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2016. – 72 с.
9. Капіруліна С. Л. Подорож у світ економіки/С. Л. Капіруліна, К. В. Панькова. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2016. – 104 с.

10. Капіруліна С. Л. Подорож у світ економіки/С. Л. Капіруліна, К. В. Панькова. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2016. – 76 с.
11. Методичний посібник для вчителя до Збірника задач з економіки. Вид. 2-е. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2009. – 116 с.
12. Петранівський В. Л., Рутинський М. Й. Туристичне краєзнавство: Навч. посіб. / За ред. проф. Ф. Д. Заставного. – 2-ге вид., виправл. – К.: Знання, 2008. – 575 с.
13. Прокопенко І.Ф. Шкільний курс економіки. - Кам'янець-Подільський, «Аксіома», 2009. – 304с.
14. Радіонова І. Ф. Загальна економіка: Підручник для 10-11 класів. Аксіома, 2008. – 396 с. За ред. І. Ф. Радіонової. – 6-е вид., доп., перероб. і виправлене.
15. Руденко В. П. Географія природно-рекреаційного потенціалу України / В. П. Руденко,-Л., 2001. – 213 с.
16. Українська минувшина: ілюстр. етногр. довідник / А. П. Понамарьов, Л. Ф. Артюх, Т. В. Косміна та ін. - К. : Либідь, 2002. - 256 с.